

PONÁCZ GYÖRGY MÁRK

A társadalmi tőke és a karitatív szervezetek szerepe a nemzeti versenyképességben

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2025.11

ABSZTRAKT

A társadalmi tőke a társadalmi hálózatokban, kapcsolatokban, normákban és a kölcsönös bizalom szintjén rejlő erőforrásokra utal, amelyek elősegítik az együttműködést és a közösségi cselekvést, s így hozzájárulhatnak a gazdaság működésének hatékonyságához. A bizalmi tőke lényeges eleme a társadalmi tőkének, mivel alapvető szerepet játszik a társadalmi kapcsolatok és az együttműködés fenntartásában. A társadalmi tőke és a bizalmi tőke erősíti egymást, s hozzájárul a közösségek kohéziójához és működőképességéhez. A versenyképességi indexek elemzése alapján megfigyelhető, hogy a magas társadalmi tőkével rendelkező országok általában versenyképesebbek. A karitatív szervezetek tevékenysége hozzájárul a társadalmi kohézióhoz, a felzárkóztatáshoz, valamint a társadalmi innovációk elterjedéséhez, így erősítve a társadalmi tőkét. A tanulmány a társadalmi tőke szerepét vizsgálja a nemzeti versenyképesség javításában, és kitér a magyarországi helyzet elemzésére is.

KULCSSZAVAK: társadalmi tőke, társadalmi kohézió, társadalmi innovációk, versenyképesség

---

Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy rávilágítson a társadalmi tőke jelentős és egyre növekvő súlyára a nemzeti versenyképesség fenntartásában, és ezzel összefüggésben rámutasson a civil, különösen a karitatív szervezetek szerepére. Ennek érdekében számba veszi e fogalmakat, majd részletesen bemutatja, mit értünk társadalmi tőkén, hogyan alakult és bontakozott ki ez a fogalom, végül pedig összeveti, miként kapcsolódik a társadalmi tőke a nemzeti versenyképességhez, illetve a civil szervezetek működéséhez, támaszkodva az idevágó szakterületi kutatások eredményeire.

A NEMZETI VERSENYKÉPESSÉG

A versenyképességről általában gazdasági kontextusban esik szó, illetve gyakran geopolitikai összefüggésben is megjelenik. Az európai versenyképesség jövőjéről szóló Draghi-jelentés (Európai Bizottság, 2024) például alapvető célként jelöli meg egy új ipari stratégia kialakítását, melynek keretében fel lehetne számolni a versenyképességet akadályozó tényezőket. A jelentés három alapvető akadályt azonosít: a közös politikai akciók kapcsán a prioritások és a fókusz hiányát, a közös erőforrások elpazarlását, valamint a nemzetek és az intézmények közötti koordináció hiányát. Bár ezen akadályok alapvetően gazdasági és politikai jellegűek, a megoldási javaslatok között hangsúlyosan jelenik meg a közjavakba való befektetés és a társadalmi jólétet biztosítani hivatott közszolgáltatások fejlesztése. A versenyképesség összetett jelenség, és a gazdasági folyamatokon túl a társadalmi viszonyokhoz is szorosan kapcsolódik.

A nemzeti versenyképesség egy nemzet azon képességére utal, hogy a piacok igényeit kielégítő árukat és szolgáltatásokat tud előállítani, miközben fenntartja vagy növeli polgárai életszínvonalát. A nemzeti versenyképesség a vállalati versenyképéségen alapul, mivel a piaci működés során realizálható hozzáadott értéket a vállalatok termelik meg áruk előállításával és szolgáltatások nyújtásával. A nemzeti versenyképességet számos tényező befolyásolja, beleértve a gazdaságpolitikát, az innovációt, az infrastruktúrát és a munkaerő képzettségét. Michael E. Porter amerikai közgazdász 1990-ben megjelent cikkében, mely a nemzetek versenyelőnyéről szól, a nemzeti versenyképességgel kapcsolatban kiemeli a tudásteremtés és tudáshasznosítás fontosságát, a kormányzatok szerepét illetően pedig a versenyképes iparágak számára szükséges kedvező feltételek megteremtését szorgalmazza (Porter, 1990). A társadalmi tényezők vizsgálatát a szerző lényegében a képzett munkaerő meglétére, az innovációs képességekre és a menedzserek technikai tudására szűkítette le. Évtizedeket kellett várni, hogy a szociológia területéről származó elméletek megtermékenyítsék a közgazdasági gondolkozást, és a humán tőke gazdasági fejlődésben betöltött szerepe a megérdemelt helyére kerülhessen. Mivel a nemzeti versenyképesség elérésének végső célja az emberek életszínvonalának fenntartása és lehetőség szerint a növelése, meg kell ismerni és fel kell tárni a társadalmi tőkében rejlő lehetőségeket.

A TÁRSADALMI TŐKE MINT SAJÁTOS TŐKETÍPUS

A társadalmi tőke által a versenyképesség alakításában játszott szerep megértéséhez szükséges a társadalmi tőke fogalmának, jelentéstartalmának tisztázása. A társadalmi tőke kifejezés széles körben használatos a szociológiában és a társtudományokban. Előrebozsátható, hogy a fogalom az egyének és csoportok társadalmi képességeire utal, amelyek révén hozzájuthatnak más személyek és csoportok által elérhető lehetőségekhez. Értelmezésével kapcsolatban többféle nézet és irányzat létezik. A fogalmat használó tudósok és szakemberek egy része a társadalmi tőkét összekapcsolja a tőke gazdasági fogalmával, és a tőke sajátos típusaként értelmezi. Más szerzők olyan erőforrásokként hivatkoznak

rá, amelyek egy csoporthoz tartozáson alapulnak, mely lehet egy kisebb közösség vagy akár egy nemzet is. A fogalom pontos meghatározására tett kísérletek termékeny talajt biztosítanak a társadalmi tőkéhez kapcsolódó jelenségek mélyebb kutatásához.

A tőke a klasszikus közgazdaságtanban, a marxi értelmezés (Marx, 1890) szerint anyagi erőforrásokat jelent, elsősorban pénzt, illetve felhalmozott pénzügyi, kereskedelmi és uzorás vagyontömeget. A tőke növekménye a hozzáadott értéken alapul, bár a marxi elméletben érdemi hozzáadott érték nélkül is lehetséges a vagyon növelése. A tőke társadalmi értelmezése a társadalom hozzáadott értékén alapul. E logika alapján a társadalmi tőke a társadalmi kapcsolatokban felhalmozott potenciált jelenti, mely adott esetben más tőkeelemekké vagy akár pénzzé konvertálható. A társadalmi tőkét már a 20. század eleje óta említi a szakirodalom. Lyda Judson Hanifan a közösségi tőke és a társadalmi tőke fogalmát egyaránt használta a vidéki iskolai közösségi központok működésére vonatkozóan, kidomborítva előnyös vonásaikat, és kívánatosnak tartotta a tőke növelését (Hanifan, 1916). A fogalom ezt követően csak elvétve fordult elő a szociológiai szakirodalomban, mígnem a hetvenes és nyolcvanas években újra a figyelem középpontjába került, elsősorban a társadalmi kapcsolatok és hálózatok fejlődésének vizsgálata során. E kutatások közös jellemzője, hogy azt elemzik, egy egyén vagy csoport milyen előnyökhöz juthat egy adott hálózathoz való tartozással.

Pierre Bourdieu francia szociológus a társadalmi tőke fogalmát tágabb elméletének kontextusában vezette be, amely magában foglalja a gazdasági és kulturális tőkét is (Bourdieu, 1977, 1986). A társadalmi tőkét a kapcsolatok tartós hálózatához tartozó erőforrások összességéként határozta meg, melynek alapvető összetevője a bizalom. Bourdieu számára a bizalom nemcsak személyes, hanem kollektív tulajdonság is, amely befolyásolja a közösségek működését. Jelentősen megkönnyíti a társadalmi interakciókat, az együttműködést, és lehetővé teszi az egyének számára, hogy hozzáférjenek a közösségi hálózatukhoz kapcsolódó erőforrásokhoz. A bizalom társadalmi csoportok közötti eltérései hozzájárulhatnak a társadalmi egyenlőtlenségek kialakulásához is, mivel a különböző csoportok, illetve tagjaik eltérő mértékű kölcsönös elismerésben és támogatásban részesülnek. A társadalmi tőke tehát a koordináció és az együttműködés révén fejt ki hatását, a közösségi részvétel során, és ez befolyásolja a tagok, illetve a csoport gazdasági eredményeit, előrelépését is.

Bourdieu a társadalmi tőke elméletét a tőkeelméletből vezeti le, és úgy érvel, hogy ez a tőkeelem is képes felhalmozódni és profitot termelni. A tőke három típusát különbözteti meg: a gazdasági tőkét, mely viszonylag gyorsan és közvetlenül pénzzé konvertálható, a kulturális tőkét és a társadalmi tőkét. A kulturális tőke körébe sorolja a képzettségeket, melyek így szintén anyagi haszontermelésre adnak lehetőséget. A kulturális tőke lehet az ember valamely testi vagy lelki adottsága, de tárgyasult formát is ölthet (például könyvek és műalkotások), illetve intézményesíthető is (például a szakmai kvalifikációk esetében). A kulturális tőke felhalmozásában és átörökítésében Bourdieu kiemeli a családot, valamint az oktatási és kulturális intézmények szerepét. A társadalmi tőkét

a tényleges és potenciális erőforrások összességéként határozza meg, amelyek egy tartósan fennálló hálózathoz tartozásból vagy bizonyos mértékig intézményesített kapcsolatok birtoklásából erednek, és amelyek kölcsönös elismerést jeleznek. A hálózat részének lenni egyfajta hitelt, hitelességet ad a benne részt vevők számára. Ilyen hálózat lehet a család, a társadalmi osztály, az iskolai közösség vagy egy politikai párt. A társadalmi tőke nagysága erősen függ attól, hogy az adott személy milyen hálózatoknak a része, és e hálózatok mennyire képesek erőforrásokhoz való hozzáférést biztosítani a tagjaik számára. Mivel a hálózat tagjai különféle előnyöket és védelmet élveznek a külvilággal szemben, megjelenik köztük a szolidaritás érzése. Bourdieu úgy véli, hogy a kapcsolatok hálózatának kiépülése egy többé vagy kevésbé tudatos befektetési stratégiához hasonlítható, amelynek megfelelően e kapcsolatok fenntartása, újratermelése különféle rövid és hosszú távú célok megvalósítása reményében történik meg. A kapcsolatok egy része, például a szomszédság, a munkahely, a rokonság részben szükségesek, részben pedig kívánatosak is, mivel ezek révén lehetővé válik az adott hálózat előnyeinek kiaknázása. Ez kötődéseket és érzéseket is eredményez, például barátságokat, büszkeséget, tiszteletet, vagy akár intézményesített garanciákat, jogokat is jelenthet a hálózat tagjai számára. Bourdieu tehát kiemeli a társadalmi tőkében rejlő rétegződést, és felhívja a figyelmet, hogy a befolyásos hálózatokhoz való hozzáférés állandósíthatja a társadalmi egyenlőtlenségeket. Ez a perspektíva elengedhetetlen annak megértéséhez, hogy a társadalmi tőke miként lehet egyszerre a felhatalmazás és a kirekesztés eszköze, attól függően, hogy milyen környezetben működik.

A HUMÁN TŐKE ÉS A TÁRSADALMI TŐKE ÖSSZEKAPCSOLÁSA

James S. Coleman amerikai szociológus Bourdieu gondolatait úgy bővítette ki, hogy a társadalmi tőkét összekapcsolta a humán tőkével, és hangsúlyozta az oktatásban és a családstruktúrában betöltött szerepét. *Foundations of Social Theory* [A társadalomelmélet alapjai] című alapművében amellet érvel, hogy a társadalmi tőke az egyének közötti kapcsolatokban, konkrétan a társadalmi hálózatokban létezik, és a bizalom, valamint a kölcsönösség elvárásai jellemzik (Coleman, 1990). Coleman legjelentősebb hozzájárulása az, hogy kimutatta: a társadalmi tőke kulcsfontosságú az oktatási eredmények szempontjából, mivel a szülők, a diákok és a pedagógusok közötti kapcsolati hálózaton keresztül befolyásolja a tanulók teljesítményét. Mivel a társadalmi tőke elősegíti a tudás, az értékek és a normák közösségen belüli átadását, valamint fokozza az információ és az erőforrások áramlását a közösségekben, javítja a kollektív hatékonyságot. Elősegíti az együttműködést és a kollektív cselekvést, és ezáltal járul hozzá a társadalmi jóléthez. Coleman elméletében a társadalmi tőke alapja a bizalom. Ennek szintje és milyensége kihat az oktatási eredményekre és a társadalmi fejlődésre. A bizalom arra készteti az egyéneket, hogy olyan módon cselekedjenek, amely kollektív előnyökkel jár, megerősítve ezáltal a kölcsönösség és együttműködés normáit, illetve a társadalmi kohéziót. Coleman kutatása hangsúlyozza, hogy a társadalmi tőke közvetlenül befolyásolja

a gazdasági eredményeket azáltal, hogy fokozza a humán tőke fejlődését. Az erős hálózatokkal rendelkező közösségek általában jobb oktatási lehetőségeket kínálnak, és tagjaik képzetlenebb munkaerővé válhatnak. A társadalmi tőke és a fejlődés közötti kapcsolat megértése tehát fontos a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtéséhez, mivel a jól képzett munkaerő termelékenyebb, és eredményesebben járul hozzá a gazdasági innovációhoz. Bourdieu-vel szemben Coleman a társadalmi tőke pozitív hatásait emelte ki, s figyelmen kívül hagyta a társadalmi egyenlőtlenségek kialakításában játszott szerepét. A két gondolkodó elméletei szintén különböznek abban, hogy Coleman nem alakította ki a kulturális tőke kategóriáját, és nagyobb magyarázóerőt tulajdonított az egyének racionális cselekvésének a közösségi érdekekkel szemben.

Robert D. Putnam *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community* [Egyedül bowlingozni – Az amerikai közösség összeomlása és újjáéledése] című könyvében tovább gazdagította a társadalmi tőke elméleti kereteit (Putnam, 1995). A társadalmi tőke egyesült államokbeli hanyatlását írta le az 1960-as évektől. Ebben az időszakban visszaesett a közösségi tevékenységekben való részvétel és a települési közéletben való szerepvállalás is az országban. Putnam elemzése feltárta, hogy az amerikaiak egyre inkább elszakadtak a közösségi tevékenységektől, ami a társadalmi kapcsolatok meggyengüléséhez és a civil szerepvállalás csökkenéséhez vezetett. A lehetséges okok között említi a nők növekvő munkahelyi jelenlétét, az individualizációs trendeket, az egyének és családok nagyobb mértékű mobilitását, a demográfiai változásokat, és utal arra, hogy a tévézés mennyire sokat vesz el az emberek szabadidejéből. Az Amerikai Egyesült Államokban a 20. század első feléig hagyományosan erősek voltak a különböző önszerveződő csoportok, így a helyi vallási közösségek, a munkahelyi csoportosulások vagy a jótékonyági célú szervezetek. A munkahelyi közösségek fontos szerepet játszottak a különböző etnikumokhoz tartozó személyek társadalmi integrációjában is. A társadalmi hálózatok gazdasági teljesítményre gyakorolt pozitív hatását is egyértelműen bizonyítottak látta a szerző. Putnam a társadalmi tőke két típusát különbözteti meg: a kötődő társadalmi tőkét, amely homogén csoportokon belüli szoros kapcsolatokra utal, illetve az áthidaló társadalmi tőkét, amely különféle csoportokat köt össze, és szélesebb társadalmi hálózatokat hoz létre. Érvelése szerint a demokratikus berendezkedésű társadalmaknak mindkettőre szükségük van a hatékony és fenntartható működéshez. A társadalmi tőke eróziója viszont súlyos következményekkel jár a társadalmi kohézióra nézve. A társadalmi tőke alapjaként a szerző a hálózatokban megjelenő és újratermelődő bizalmat és reciprocitást jelölte meg. Lehetségesnek látta az állami szerepvállalást a társadalmi tőke erősítésében, és pedig a helyi szolgáltatások, például kisebb körzeteket lefedő iskolák fenntartásával, a karitatív szervezeteknek nyújtott támogatások adókedvezményben részesítésével és a helyi munkaerőpiaci szerveződések felkarolásával. Más tényezők, például a szomszédokkal szemben megnyilvánuló bizalom vagy a munkahelyen kívüli szakmai szerveződések esetében viszont az államnak lényegében nincs ráhatása a folyamatokra, és itt az emberek jól felfogott érdeke lehet a döntő elem.

Nemzetközi szintű elemzései során Putnam rávilágított, hogy az áthidaló társadalmi tőke különösen előnyös lehet a gazdasági teljesítmény növelése szempontjából, mivel lehetővé teszi az információk és az erőforrások áramlását a különböző csoportok között. A magasabb szintű áthidaló társadalmi tőkével rendelkező országokban, közösségekben nagyobb a rugalmasság a gazdasági változásokkal kapcsolatban és az innovációra való hajlandóság is, ami pozitívan hat a gazdasági teljesítményre, illetve az egészségre és az elégedettségre is. Putnam a munkaerőpiaci jelenségek vizsgálata alapján azt az összefüggést is leírta, hogy a társadalmi tőke hiánya és annak következményei aránytalanul sújtják a hátrányos helyzetű csoportokat, és tovább fokozzák a meglévő egyenlőtlenségeket. Kitörési lehetőségeket a civil társadalom szerveződéseiben látott, például az egyházi közösségekben, a karitatív szervezetekben vagy az iskolákhoz kapcsolódó önszervező, önszerveződő egyletekben.

A TÁRSADALMI TŐKE ÉS A HÁLÓZATOK

Mark Granovetter amerikai szociológus a hálózatok elemzésével kapcsolatos munkáiban derített fényt arra, hogy a nagyobb, tágabb közösségek közötti úgynevezett gyenge kapcsolatok mennyire fontosak, illetve hogy ezek erőssége mérhető, és szerepet játszik az adott közösségek érdekérvényesítésében (Granovetter, 1973, 1983). Az erős kapcsolatok a barátokat és a családtagokat fűzik össze, a gyenge kapcsolatok pedig az ismerősöket és a tágabb társasági köröket. Granovetter kimutatta, hogy a gyenge kapcsolatok kulcsfontosságúak az információterjedésben és a különféle lehetőségekhez való hozzáférésben. Azok, akik többféle hálózathoz kötődnek gyenge kapcsolatokkal, nagyobb eséllyel jutnak fontos információkhoz, melyek a társadalmi előmenetel szempontjából fontosak. A közösségi hálózatok így elősegíthetik az álláskeresést és az innovációt. A szerző kutatásai alapján a társadalmi tőke értékét nem kizárólag a kapcsolatok erőssége határozza meg, hanem a sokféleségük és kiterjedésük is. A kapcsolati összeköttetéseket a bizalom alapozza meg, akár közvetlenül, egy erős kapcsolat esetében, akár közvetve, például amikor valaki megbízik a barátja másik barátjában, akit még nem ismer. A gyenge kapcsolatok a bizalom és az elvárt reciprocitás révén hidakat képeznek a különböző csoportok között, ezért a társadalmi tőke kiépítésében kulcsszerepet játszanak. Granovetter hálózatelméleti fogalmai jól párhuzamba állíthatók Putnam fogalmi keretével: az erős kapcsolatok Putnam kötődő társadalmi tőke fogalmával, a gyenge kapcsolatok pedig az áthidaló társadalmi tőkével azonosíthatók.

A BIZALOM ÉS A KOLLEKTÍV CSELEKVÉS SZEREPÉNEK FELISMERÉSE

Francis Fukuyama *Bizalom* című könyve, mely *A társadalmi erények és a jólét megteremtése* alcímet viseli, továbbvezette az elődök munkásságát azzal, hogy a közösségen belüli bizalom jelenségét vizsgálta, és igazolta, hogy ez a társadalmi tőke kritikus összetevője, mely elősegíti az együttműködést és a kollektív cselekvést, s így elengedhetetlen a gazdasági és társadalmi fejlődéshez (Fukuyama, 1997). A szerző azzal érvel, hogy a magas szintű

bizalommal jellemezhető társadalmak általában jobb kormányzati eredményeket, hatékonyabban működő intézményrendszert, magasabb gazdasági teljesítményt és jólétet biztosítanak polgáraik számára. Fukuyama megkülönbözteti a bizalom két típusát. Az egyik az általános társadalmi bizalom, a másik pedig a közös identitású egyének egymás iránti bizalma. A bizalom az egyének közötti együttműködés kenőanyaga, mivel jelentősen csökkenti az együttműködés tranzakciós költségeit és az együttműködésben rejlő kockázatokat. A bizalom munkát és befektetést igényel, folyamatosan ápolni kell. A kapcsolatok ápolásának és a bizalom kiépítésének helye a tág értelemben vett civil társadalmi szféra, amelybe beletartoznak az önkéntességen vagy közös érdeklődésen alapuló szervezetek, az oktatási intézmények, a klubok, a jótékonyági és egyházi szervezetek, valamint a szakmai érdekek mentén szerveződő csoportok is. A bizalom személyes tulajdonság, ezért felépítése az egyén számára a családban kezdődik, mely társadalmanként eltérő módon közvetíti a bizalmat tagjai számára, és eltérő mértékben marad meg az önálló, felnőtt életszakaszban mint a bizalom kiindulópontja és sarokköve. A bizalom fennmaradásához tartós kapcsolódásokra, csoportokra van szükség, és a közösségnek osztoznia kell bizonyos morális alapelvekben, valamint a tagoknak számítaniuk kell arra, hogy a reciprocitással kapcsolatos várakozásaik rendszeresen visszatérő alkalmak során visszaigazolódnak. Fukuyama a kötődések három társadalmi szintjét különböztette meg: a családi, illetve rokoni, az önkéntes szerveződésekhez kapcsolódó és az állami szintet. A bizalom mindhárom szinten megjelenik, és hozzájárul az adott szintű gazdasági szerveződések (háztartás, családi vállalkozások, vállalatok és állami szervezetek) sikeres működéséhez, így a gazdasági fejlődés alapvető tényezőjének számít. A volt Szovjetunió érdekszférájához tartozó országok működését elemezve Fukuyama kiemeli, hogy a bizalom lerombolása miatt a társadalmi tőke is károkat szenvedett, ami hátrálthatja ezeknek az országoknak a gazdasági prosperitását a demokratikus átalakítást követően (Fukuyama, 2002).

Elinor Ostrom volt az első nő, aki 2009-ben elnyerte a közgazdasági Nobel-díjat, mégpedig a társadalmi tőke elméletéhez való hozzájárulásával. A közös ügyek kormányzásáról és a kollektív cselekvés intézményeinek evolúciójáról írt könyve azzal bővítette ki a társadalmi tőke elméletét, hogy a bizalmat a kollektív cselekvés összefüggésében vizsgálta (Ostrom, 1990). Értelme szerint a közösségek akkor tudják hatékonyan kezelni közös erőforrásaikat, ha tagjaik között erős a bizalom. Ugyanis a bizalom teszi lehetővé a kollektív cselekvést, melynek során az egyének együtt dolgoznak közös célok elérése érdekében. A társadalmi tőke és az azt megalapozó bizalom révén lehetséges olyan kollektív cselekvés, amely a közös erőforrások hatékony és fenntartható használatát lehetővé teszi. Ha az adott közösség boldogulása, gazdasági prosperálása megosztott erőforrásoktól függ, akkor a gazdasági fejlődés érdekében szükség van a társadalmi tőkére, a bizalomra és az általuk lehetővé tett kollektív cselekvésre. A kollektív cselekvés során az egyes személyek vagy szervezetek időlegesen akár a saját érdekük ellen cselekszenek, például amikor egy környezetvédelmi egyezménynek megfelelően minden részt vevő

ország vállalatai betartják a kibocsátási kvótákat. Egyenként nem járnak jól a kibocsátáscsökkentéssel, a kollektív cselekvés révén mégis jelentősen javul a helyzetük, a közös környezet állapota. Egyszerűbb példa lehet az, amikor néhány munkás egy autóval megy a munkahelyére. A közös utazás megszervezése némi kényelmetlenséggel jár, de együttesen sok pénzt takaríthatnak meg a kisebb üzemanyag-fogyasztásnak köszönhetően. Elinor Ostrom a vállalatok társadalmi felelősségvállalását is a közösség számára előnyös kollektív cselekvéshez sorolja, melynek szükségességét számos más területen is bizonyítja, például a megművelhető földterületekről, illetve a halászatra, öntözésre vagy emberi fogyasztásra szánt vízkészletekről írva.

A TÁRSADALMI TŐKE SÚLYA A VERSENYKÉPESSÉGI RANGSOROK TÜKRÉBEN

A versenyképességet a vállalatok, a területi egységek és a nemzetek szintjén, valamint nemzetközi összehasonlításban is lehet vizsgálni és mérni. A nemzeti versenyképesség a nemzeti szintű jólét megteremtésére való képességgel is azonosítható. Ennek mérése egyrészt az elért gazdasági eredmények oldaláról lehetséges (például a gazdasági össztermék nagysága, a foglalkoztatás szintje), másrészt a versenyképességet megalapozó képességek vizsgálatával (például az üzleti környezet minősége, a sikeres helyállás háttérfeltételei). Tekintettel arra, hogy a legtöbb ország gazdaságilag többé-kevésbé nyitott, vállalkozások jórészt a nemzetközi értéklánckokba bekapcsolódva termelnek, illetve jelen vannak a nemzetközi piacokon, a magas szintű nemzeti versenyképesség nagyban hozzájárul a nemzetközi versenyképességhez is. A világszintű versenyképességi mérések módszertanát, illetve a rangsorolási eredményeket megvizsgálva kirajzolódik, hogy a társadalmi tőkének milyen jelentős súlya van a versenyképességben.

Az alapítványi formában működő svájci World Economic Forum (WEF) 1979-ben készítette el első globális versenyképességi jelentését, és azóta is folyamatosan jelentet meg a versenyképességgel kapcsolatos elemzéseket, rangsorokat. A Szingapúrban, valamint Lausanne-ban (Svájc) működő akadémiai intézmény, az International Institute for Management Development (IMD) 1989 óta készít évente világszintű versenyképességi rangsorokat. Az Európai Bizottság pedig 2010 óta háromévente teszi közzé a regionális versenyképességi indexet (RCI) tartalmazó jelentését. E rangsorokban közös, hogy a versenyképességet jellemző számos faktort mérnek, és folyamatosan fejlesztett módszertan alapján súlyozzák az egyes tényezők versenyképességben betöltött szerepét. A legtöbb kritériumot az IMD rangsora használja, ezért elemzésünkben ennek a szervezetnek a legutóbbi jelentését (IMD, 2024) vizsgáljuk meg alaposabban. Az IMD háromszáznegyven kritérium alapján készíti el nemzetközi versenyképességi rangsorát: ezek a kormányzati teljesítményhez, a gazdasági teljesítményhez, az üzleti hatékonysághoz és az infrastruktúra fejlettségéhez kapcsolódnak. A kritériumok között fontos helyet foglalnak el a humán erőforrásra vonatkozó és a társadalmi tőkét jellemző mutatók, valamint a puha tényezők. A társadalmi tőke fejlettségét a felmérések sokrétűen, például a következő

tényezők vizsgálatával ragadják meg: a tehetséges emberek vonzásának képessége, képzettségi szint, munkabérek, egészségügyi kiadások, oktatási kiadások, foglalkoztatottság, a munkanélküliségre vonatkozó szabályozás, az igazságszolgáltatás állapota, az életminőség szintje, bürokrácia, transzparencia, jogbiztonság, a nők képzettségi szintje, népes-

---

A társadalmi tőke alapját képező általános és intézményes bizalom bizonyítottan szorosan összefügg a versenyképességi rangsorokban elért helyezéssel.

---

ségnövekedés, a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása. A társadalmi tőkével közvetlenül összefüggő mutatók közül kiemelhető a társadalmi kohézió szintje, a vállalati vezetők társadalmi feladatvállalása, a menedzserek megbízhatósága, illetve a vesztegetés és korrupció érzékelt szintje. Az ezekre vonatkozó adatok szakértői felmérési panelekből származnak. A versenyképességi rangsor készítéséhez felhasznált mutatók mintegy ötöde közvetle-

nül vagy közvetve kapcsolódik a társadalmi tőke valamely dimenziójához, kifejezve annak jelentős súlyát a nemzetközi versenyképesség megalapozásában. Számos felhasznált mutató visszatükrözi a társadalmi tőkével kapcsolatos kutatások eredményeit, például a különféle tranzakciók végrehajtásának nehézsége, akadályai kapcsán visszautalhatunk Fukuyama érvelésére a bizalom szerepéről, a vállalatvezetők társadalmi felelősségvállalása vonatkozásában pedig Ostrom gondolataira a kollektív cselekvés szerepéről.

A társadalmi tőke alapját képező általános és intézményes bizalom bizonyítottan szorosan összefügg a versenyképességi rangsorokban elért helyezéssel. Ezt alátámasztja, hogy az Európai Társadalmi Felmérés (European Social Survey, ESS) 2016-os adatfelvételi hullámában részt vevő tizennyolc európai uniós ország átlagos bizalmi szintje, valamint innovációs teljesítménye és a WEF, illetve az IMD által kimutatott versenyképességi eredménye alapján felállított rangsorok között erős rangkorreláció igazolható (Vinogradov, 2020).

A TÁRSADALMI TŐKE FEJLESZTÉSÉNEK PERSPEKTÍVÁI MAGYARORSZÁGON

A magyar társadalomtudományokban jellemzően késlekedés nélkül feldolgozták, adaptálták és esetenként tovább is fejlesztették a nagy nemzetközi alkotók elméleteit. A hazai kormányzati eszköztárban azonban inkább csak elvétve jelentek meg a társadalmi tőke fejlesztését az alapvető célok között számontartó programok.

Farkas Zoltán miskolci szociológus 2013-as cikkében, mely a társadalmi tőke fogalmát dolgozta fel, hat típust sorakoztat fel, összhangban a nemzetközi eredményekkel (Farkas, 2013). A hat típus a következő: hatásköri tőke, tulajdoni tőke, kapcsolati tőke, társadalmi képesítési tőke, informáltsági tőke és a személyes – jellemzően képességekben vagy testi adottságokban megjelenő – társadalmi tőke. Mindegyik társadalmi képességekhez kapcsolódik, amelyek révén az egyének valamely céljukat hatékonyabban képesek elérni, és alkalmazásukkal a legtöbb esetben a társadalom összességének javát

is szolgálják. Farkas Zoltán a fentiekén túl két funkcionális csoportba rendezte a társadalmi tőkét. Az egyik az úgynevezett manifeszt társadalmi tőke, amely a társadalmi erők alkotórészeként az egyéneknek vagy csoportoknak lehetőséget ad más egyének vagy csoportok befolyásolására, az érdekérvényesítés elősegítésére vagy éppen akadályozására. Az úgynevezett látens társadalmi tőke az egyén hosszú távú érdekeihez kapcsolódik, és azt a törekvést testesíti meg, hogy a személy az idetartozó tőkeelemeket később manifeszt tőkévé konvertálja. Látens társadalmi tőkét jelent például a vezetői munka egy egyetemi önkéntes szervezetben, mert a későbbi szakmai életút során nagyobb esélyt biztosít vezetői pozíció betöltésére egy állami szervezetben. A szerző megállapításait továbbgondolva kijelenthetjük, hogy kellő energiabefektetéssel (önfejlesztés, tanulás, önkéntes szervezetekben való munka, szakmai közösségekkel való kapcsolat ápolása, karitatív szervezetekben való tevékenykedés, egyházi közösségben végzett munka) a személy társadalmi tőkéje bővül, erősödik, és ez közvetlenül vagy közvetve az érintett kisebb közösség és az egész társadalom javát is szolgálja.

A társadalmi tőke kormányzati eszközökkel végzett fejlesztésével kapcsolatban már néhány évvel a rendszerváltást követően is született olyan tanulmány, amely az elméleti keretek tisztázása és a nemzetközi jó gyakorlatok összegyűjtése mellett a magyarországi viszonyokra próbálta adaptálni a társadalmi tőke fejlesztésében rejlő lehetőségeket (Füzér et al., 1995). E tanulmány a kormányzati tevékenységek helyi adottságokhoz való igazításában, a lakó- és a helyi közösségek számára szükséges tér biztosításában, közös területek és közösségi épületek létesítésében, az önkéntes feladatvállalás ösztönzésében, kedvezményekkel való segítségével, az iskolai keretek között zajló közösségi programok támogatásában, a kritikus vagy kiszolgáltatott élethelyzetben lévő csoportok felkarolásában és az állami intézményekkel szemben megnyilvánuló bizalom erősítéséhez kapcsolódó intézkedésekben látja a megoldást. Az írás kiemeli a vallási intézmények működésének pozitív hatásait a társadalmi tőke növelésében, a közösségek erősítésében és az értékek továbbadásában.

A hazai társadalomtudományokban hangsúlyosan jelenik meg az a gondolat, hogy a társadalmi tőke alapvető jelentőségű erőforrás a közösségek és a nemzetek fennmaradásához és fejlődéséhez. A nemzeti versenyképesség javítására

vonatkozó elméletek és a gyakorlatban alkalmazott eszközök az elmúlt három évtizedben fokozatosan beépítették a humán tőkét és ennek részeként a társadalmi tőkét a vizsgálódási kereteikbe és az eszköztárukba. A nemzeti versenyképesség fő forrásai közé bekerült a humán tőke fejlesztése, valamint a tudás és az intelligencia hasznosítása (Csath, 2001: 145). A társadalmi tőke javítását szolgálhatja többek között a családalapítás és a gyermeknevelés támogatása, a közérdek erősebb képviselője az egyéni érdekekkel szemben, az együttműködés erősítése a közösségek, települések és országok

---

A nemzeti versenyképesség fő forrásai közé bekerült a humán tőke fejlesztése, valamint a tudás és az intelligencia hasznosítása.

---

közös céljainak megvalósítása érdekében, valamint a szolidaritás bátorítása (Csath, 2001: 187).

Magyarország az IMD által vizsgált hatvanhét ország közül a 2024-es felmérésben az ötvennegyedik helyen állt. A versenyképesség összetevői közül a gazdasági teljesítmény vonatkozásában a harminchatodik, a kormányzati teljesítmény tekintetében az ötvenegyedik, az üzleti hatékonyság terén a hatvanhetedik, az infrastruktúra vonatkozásában pedig a negyvenegyedik helyen állt (IMD, 2024). Az üzleti hatékonyság alacsony értéke abból adódik, hogy a viszonylag kedvező társadalmi mutatók ellenére a hazánkban működő vállalkozások relatíve alacsony hozzáadott értéket állítanak elő. A társadalmi tőke megléte, erőssége a vállalkozások versenyképessége szempontjából komoly jelentőségű, amit a magyarországi gyors növekedésű vállalkozások körében folytatott kutatások is egyértelműen igazoltak, mind a kötődő, mind az áthidaló társadalmi tőke vonatkozásában (Bodor et al., 2019).

Az Európai Társadalmi Felmérés (ESS) 2016. évi adatfelvétele alapján a vizsgált tizenhét európai uniós ország közül hazánk az általános bizalom tekintetében a tizenötödik, az intézményi bizalom tekintetében a tizedik helyen állt (Vinogradov, 2020). A Központi Statisztikai Hivatal a fenntartható fejlődés indikátorai körében több éven át mérte az általános bizalom szintjét a lakosságra vonatkozóan, azaz hogy az emberek mennyire bíznak egymásban (KSH, 2021). A válaszadók egy 0-tól 10-ig terjedő skálán értékelhették, hogy személy szerint mit gondolnak, mennyire lehet megbízni az emberekben (0 = egyáltalán nem lehet megbízni; 10 = teljes mértékben meg lehet bízni). Az átlagérték a 2020-as adatfelvétel során 5,3 pont volt, mely a korábbi évek méréseihez hasonló érték. Hazánkban az emberek közötti bizalom szintje közepes mértékű, európai összehasonlításban pedig az átlagosnál alacsonyabb.

A társadalmi tőke újratermelésének fontos letéteményesei a civil szervezetek és a nonprofit vállalkozások, melyek tevékenysége igazolhatóan hozzájárul a jólét növeléséhez, a társadalmi kohézióhoz és a társadalmi szintű innovációhoz is (OECD, 2003). Ezért érdemes megvizsgálni, hogy milyen mutatókkal jellemezhető a hazai civil szektor. Magyarországon 2023-ban 19 193 alapítvány és 41 883 társas civil szervezet, elsősorban egyesület és nonprofit gazdasági társaság működött. Közülük a legtöbb, közel harmincezer szervezet a kultúra, a sport és a szabadidős tevékenységek területén, 7477 pedig az egészségügy és a szociális ellátás terén tevékenykedett. Adományosztással 308 civil szervezet foglalkozott. A nonprofit szervezetek gazdasági súlya növekszik. 2022-ben a nonprofit szektorban munkaviszonnyal rendelkezők összlétszáma 165 ezer fő volt, közülük 57 ezer volt részmunkaidős. A nonprofit szektor a magyar gazdasági teljesítmény mintegy 4 százalékát állítja elő (KSH, 2023). Mérete és a gazdasági teljesítmény előállításában való szerepe elmarad az európai uniós átlagtól, ami az egész kelet-közép-európai térségre jellemző (Salamon–Sokolowski, 2018). Ugyanakkor a hazai civil szektor rendelkezik azzal a kritikus tömeggel, és így képes arra, hogy a társadalmi tőke fejlesztésére hivatott forrásokat – amennyiben azok rendelkezésre állnak – felszívja, felhasználja. Az elmúlt

tíz évben jó példát adtak erre a tisztán hazai kormányzati finanszírozással megvalósított, az „egyházi közösségi célú programok támogatása” (EGYH-KCP), valamint az „egyházi közfeladat-ellátási és közösségi célú beruházások támogatása” (EGYH-EKF) elnevezésű programok, melyek forrásaiból ezres nagyságrendben újultak meg, illetve épültek fel közösségi házak, plébániák és egyházi fenntartású intézmények. Mivel a szervezetek a társadalmi tőke fejlesztéséhez szükséges minden alapvető jellemzővel rendelkeznek, azaz képesek az egyének és a közösségek közötti kapcsolatok erősítésére, az általános bizalom szintjének javítására, a közös identitás erősítésére, a kollektív cselekvés mobilizálására mind a belső, erős, mind pedig a közösségek közötti, gyenge kapcsolatok szintjén, az említett programok hosszú távon is hatékonyan járulhatnak hozzá a társadalmi tőke megerősítéséhez. A versenyképességi és a társadalmi tőkét jellemző mutatók elemzése alapján újdonságként, de legalábbis kevésbé ismert és kutatott összefüggésként elmondható, hogy ezen intézkedések, a társadalmi tőkébe való befektetések pozitívan hatnak Magyarország gazdasági versenyképességére és a nemzetközi versenyben való helyállítására.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A társadalmi tőkéről szóló tudományos diskurzus területén az elmúlt fél évszázad során jelentősen gyarapodtak a fogalomhoz kapcsolódó ismeretek és az elemzés keretei. Ezek körébe tartozik a bizonyos erőforrásokkal való rendelkezés vagy legalább a hozzáférés lehetősége, a hálózatokhoz való kapcsolódás, a közeli, például családi, munkatársi vagy baráti kapcsolatok minősége, a különféle távolabbi hálózatok, például szakmai és önkéntes szerveződések közötti hidak kialakítása, az általános bizalom bizonyos szintjének fenntartása, valamint a kollektív, közösségi cselekvés. Hasonlóan más tőketípusokhoz a nagyobb társadalmi tőkével rendelkező egyének és közösségek eredményesebbek, hatékonyabbak, ami magában hordozza a társadalmi polarizáció veszélyét. A társadalmi tőke fejlesztése – a nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján – van lehetőség, akár a közösségek kezdeményezései, akár állami szerepvállalás révén. A gazdasági versenyképesség az elmúlt évtizedekben mindinkább az érdeklődés fókuszába került, mivel politikai, illetve geopolitikai érdekek is fűződnek hozzá. A gazdasági versenyképesség egyre pontosabb méréséhez jelentős számú mutató vizsgálata vált szükségessé, melyek közül meglehetősen sok kapcsolódik közvetlenül vagy közvetve a társadalmi tőkéhez. A két jelenség tehát nem független egymástól. Az erős társadalmi tőke és a gazdasági versenyképesség vállalati és nemzeti szinten is összefüggést mutat.

Hazánk a nemzetközi versenyképességi rangsorokban a gazdasági teljesítmény tekintetében viszonylag kedvező helyen áll, különösen a képzettségi szint, az innovációra való hajlandóság és a rendelkezésre álló infrastruktúra terén. Az általános bizalom szintje azonban elmarad a többi európai ország mutatója mögött, és a rendelkezésre álló erőforrásokból sem tudunk magas gazdasági hozzáadott értékkel jellemezhető nemzetközi versenyelőnyt kovácsolni. A nemzeti versenyképesség és a társadalmi tőke közötti

kapcsolat szoros, ezért a fejlődés előmozdításához fontos a társadalmon belüli együttműködést és kollektív cselekvést elősegítő hálózatok, kapcsolatok és bizalom erősítése, a szervezeti és intézményi keretek fenntartása, továbbá a társadalmi tőke letéteményeseinek, a civil és karitatív szektor szervezeteinek a támogatása, különösen a közösségi célú beruházások és a közfeladat-ellátás területén. A vonatkozó szakpolitikák alakítói számára megfontolandó tény, hogy a társadalmi tőke igazolható szerepet játszik a vállalati és a nemzeti szintű versenyképesség alakításában is, ezért a fejlesztésére fordított források megtérülnek, mivel hozzájárulnak a jólét és a gazdasági teljesítmény fenntartható növeléséhez. A kötődő társadalmi tőke erősítéséhez elsősorban a család intézményének támogatása járul hozzá, a civil, a nonprofit gazdasági és az egyházi szervezetek működésének támogatása pedig alapvetően az áthidaló társadalmi tőkét erősíti.

Felhasznált irodalom

- BODOR ÁKOS – FÜZÉR KATALIN – SZERB LÁSZLÓ – VARGA ATTILA (2019): A társadalmi tőke szerepe a magyarországi gyors növekedésű vállalatok innovációs tevékenységében, *Replika*, III, 9–22. DOI: <https://doi.org/10.32564/111.2>
- BOURDIEU, PIERRE (1977): *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812507>
- BOURDIEU, PIERRE (1986): The forms of capital, in RICHARDSON, JOHN G. (szerk.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York, Greenwood Press.
- COLEMAN, JAMES S. (1990): *Foundations of Social Theory*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-08184-3_19
- CSATH MAGDOLNA (2001): *Kiút a globalizációs zsákutcából*, Budapest, Kairosz.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2024): The future of European competitiveness: Report by Mario Draghi, https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en (letöltve: 2024. 10. 31.).
- FARKAS ZOLTÁN (2013): A társadalmi tőke fogalma és típusai, *Szellem és Tudomány*, 4 (2), 106–133.
- FUKUYAMA, FRANCIS (1997): *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése*, Budapest, Európa.
- FUKUYAMA, FRANCIS (2002): Social capital and development: The coming agenda, *SAIS Review*, 22 (1), 23–37. DOI: <https://doi.org/10.1353/sais.2002.0009>
- FÜZÉR KATALIN – GERŐ MÁRTON – SÍK ENDRE – ZONGOR GÁBOR (1995): *A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel*, Budapest, Tárki Rt., <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a768.pdf> (letöltve: 2024. 09. 09.).
- GRANOVETTER, MARK (1973): The strength of weak ties, *American Journal of Sociology*, 78 (6), 1360–1380. DOI: <https://doi.org/10.1086/225469>
- GRANOVETTER, MARK (1983): The strength of weak ties: A network theory revisited, *Sociological Theory*, 1 (1), 201–233. DOI: <https://doi.org/10.2307/202051>
- HANIFAN, LYDA JUDSON (1916): The rural school community center, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67 (1), 130–138. DOI: <https://doi.org/10.1177/000271621606700118>
- IMD (2024): *IMD World Competitiveness Booklet 2024*, Lausanne, International Institute for Management Development, https://www.investchile.gob.cl/wp-content/uploads/2024/08/Booklet_WCY_2024.pdf (letöltve: 2024. 10. 31.).
- KSH (2021): Fenntartható Fejlődés Indikátorai – Emberekbe vetett bizalom, 2021, <https://www.ksh.hu/ffi/2-6.html> (letöltve: 2024. 11. 14.).

- KSH (2023): A nonprofit szervezetek száma, megoszlása és összes bevétele tevékenységcsoportok szerint, 2023, https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0013.html (letöltve: 2024. 11. 14.).
- MARX, KARL (1890): *Das Kapital*, Hamburg, Verlag von Otto Meissner.
- OECD (2003): The Non-profit Sector in a Changing Economy, 2003, 3, 10, https://www.oecd.org/en/publications/2003/05/the-non-profit-sector-in-a-changing-economy_g1gh30e5.html (letöltve: 2024. 11. 14.).
- OSTROM, ELINOR (1990): *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge, Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763>
- PORTER, MICHAEL E. (1990): The competitive advantage of nations, *Harvard Business Review*, 68 (2), 73–93.
- PUTNAM, ROBERT (1995): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York, Simon & Schuster Paperbacks.
- SALAMON, LESTER M. – SOKOLOWSKI, WOJCIECH (2018): The size and composition of the European Third Sector, in ENJOLRAS, BERNARD – SALAMON, LESTER M. – SIVESIND, KARL HENRIK – ZIMMER, ANNETTE (szerk.): *The Third Sector as a Renewable Resource for Europe*, London, Palgrave Macmillan, 49–94. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-71473-8>
- VINOGRADOV, SZERGEJ (2020): A nemzeti versenyképesség puha tényezői, a társadalmi versenyképesség, in CSATH MAGDOLNA (szerk.): *Versenyképesség. Új elméleti és módszertani megközelítések*, Budapest, Dialóg Campus, 109–138.

The role of social capital and charitable organizations in national competitiveness

ABSTRACT

Social capital refers to the resources found in social networks, relationships, norms, and the level of mutual trust that facilitate cooperation and community actions, thus contributing to the efficiency of economic operations. Trust capital is an essential element of social capital, as it plays a fundamental role in maintaining social relationships and cooperation. Social capital and trust capital strengthen each other and contribute to the cohesion and functionality of communities. Based on the analysis of competitiveness indices, it can be observed that countries with high social capital are generally more competitive. The activities of charitable organizations contribute to social cohesion, inclusion, and the spread of social innovations, thereby strengthening social capital. The study examines the role of social capital in improving national competitiveness, and also addresses the analysis of the situation in Hungary.

KEYWORDS: social capital, social cohesion, social innovations, competitiveness

PONÁCZ GYÖRGY MÁRK | Okleveles közgazdász, vezető tanácsadó. Kutatási témája a versenyképesség, az innováció, valamint az átfogó gazdasági és társadalmi fejlődés előmozdítása kormányzati eszközökkel.